

VAN-E PIACA A TÁRSADALMI PROBLÉMÁK MEGOLDÁSÁNAK?

A TÁRSADALMI VÁLLALKOZÁS DILEMMÁI HAZÁNKBAN ÉS MÁS ORSZÁGOKBAN

RUSZKAI ZSOLT

Absztrakt

Theodore Levitt az 1970-es években harmadik szektornak hívta azokat a szervezeteket és szereplőket, amelyek és akik a forprofit piaci és az állami szektor között helyezkednek el. Azóta ennek a szektornak, melyet ma leginkább szociális gazdaságnak vagy még inkább társadalmi vállalkozásoknak hívunk, komoly elméleti háttértudománya alakult ki. Magyarországon az ezzel kapcsolatos folyamatok természetesen később indultak el, leginkább az uniós csatlakozás után kapott szárnyra e szektor fejlődése. A kilencvenes évek óta egyre nő a szociális gazdaság szerepe, nonprofit szervezetek számos állami feladatot vállaltak át, szem előtt tartva a pénzügyi fenntarthatóságot, és forprofit cégek törekednek arra, hogy a gazdasági haszon mellett jelentős társadalmi hatást érjenek el.

Különösen a 2008-as gazdasági válság után terelődött a figyelem a szociális gazdaságra, mivel ez a szektor sokkal jobban, rugalmasabban tudta kezelni a válságot, kevesebb munkahely szűnt meg a társadalmi vállalkozásoknál, mint a gazdaság más szereplőinél. Emiatt az Európai Bizottság kiemelt figyelemmel támogatja ezt a területet.

A legtöbb országban nincs még deklarált törvényi kerete a társadalmi vállalkozások működésének, de ahol van, ott – különösen például az Egyesült Királyságban – jelentős és sikeres térhódítást valósítottak meg ezek a szervezetek. Sok országban az állami támogatások külön célozzák a két szektor (nonprofit és forprofit) együttműködését, hogy növekedjen és erősödjön a társadalmi vállalkozások száma.

Számba véve a világszerte működő társadalmi vállalkozások működésének rendszerét világos, hogy milyen úton lehet javítani, szélesíteni a társadalmi vállalkozások működését, és növelni a számukat: szükséges egységes mérési szttenderdeket kialakítani a társadalmi hatás vizsgálata érdekében; erősíteni kell a szektorok

közötti együttműködést, és ki kell alakítani a szociális gazdaságban tevékenykedő szereplők működésének jogi kereteit.

Kulcsszavak: nonprofit, társadalmi vállalkozás, állami támogatás, társadalmi hatás, együttműködés

A Harvard Egyetem közgazdásza, Theodore Levitt 1973-ban harmadik szektornak nevezte el azoknak a szervezeteknek a csoportját, melyek az állami és a „kapitalista” szektor között helyezkednek el. Ezt követően kezdtek el megjelenni a nonprofit szektorról, nonprofit szervezetekről szóló értekezések, melyek már közgazdasági szempontból is figyelembe veszik a karitatív, filantropikus tevékenységet végző szervezetek szerepét, gazdasági súlyát és piaci tevékenységét. Az emberek a mai napig hajlamosak a nonprofit szervezetekben a gazdaságilag „nemtörődöm”, üzletileg nem tudatos szereplőt látni. Mindenki ismer számos alapítványt, egyesületet, amely egy-egy számára fontos társadalmi ügyet képvisel, és jól is végzi ezt a feladatát. Ezek látványosan szerveznek, kommunikálnak, és még híres emberek is láthatók a plakátjaikon, illetve befolyásos személyek a háttérben. De foglalkozunk-e elegendő azzal, hogy milyen gazdasági folyamatok zajlanak a háttérben, hogyan finanszírozzák működésüket e szervezetek, hogyan gazdálkodják ki erőforrásaikat? Tudatos vagy kevésbé tudatos a gazdálkodás a szociális gazdaság erőforrásaival?

Magyarország a rendszerváltás utáni években már húszéves terminológiát és szemléletet tudott adaptálni, amikor megalapozta a nonprofit szervezetek létrejöttét. Azonban ekkor Európában „Businesses in the »Economie Sociale« sector: Europe’s frontier-free market” elnevezéssel már javában zajlott az a párbeszéd, amely e szervezetek valódi piaci szerepét, termékeik és szolgáltatásaik tudatos adásvételét ösztönözte. Ez a párbeszéd eltartott a kilencvenes évek második feléig, így hazánkban a szektor felépítése után, az Európai Unióhoz való csatlakozás indulásakor jelent meg a szociális gazdaság terminológia, de valójában azóta is csupán szakértői körök beszélnek ebben a kontextusban a nonprofit szervezetekről. Általában tudjuk, hogy az állam szabályozza polgári és piaci viszonyainkat, és fenntartja a mindenkori kormány által sztenderdizált szociális védőhálót, a piaci környezetben szabályozottan alkudozunk a termékekért és szolgáltatásokért, ki-ki gazdasági erejének és képességeinek megfelelően, de a harmadik szektor feladata nem mindig világos és mindig tisztázandó ebben a szereposztásban. Mindkét szereplőtől vállalhat át feladatokat, mindkét szereplő építhet rá beszállítóként. Így lesznek a nonprofit szervezetek egyszerre az állami feladatok kiszervezett piaca és a piaci szereplők lelkiismerete. Ezek mellett persze építhet-

nek az alaptevékenységükből, valamint a vállalkozási tevékenységeikből származó bevételekre, és így valósul meg a valódi plurális finanszírozás.

A 2008-ban elindult válság társadalmi és gazdasági következményeire kiemelkedően jól reagáltak a nonprofit szervezetek, sem a bevételek, sem a foglalkoztatási mutatók nem estek vissza a nonprofit szektorban. Ennek legfőbb okai: elsősorban nem a részvények forgalma befolyásolja működésüket, a céljaik összetettebbek, túlmutatnak a piaci jelenségeken, és a vállalkozás szervezésében való nagyobb részvétel elkötelezettebbé teszi a munkavállalókat és a tagokat.

Munkavállalók és tagok bevonása a gazdasági válságok kezelésébe

A Weitzman (1984) által kidolgozott elmélet szerint a profitmegosztó társaságokat olyan társaságokként határozzák meg, amelyekben a munkavállalók (és kiterjesztve a munkavállaló tagok) részesülnek a nyereségből, közreműködnek a döntéshozatali folyamatokban és a célok kitzűzésében, mint a szociális gazdaság vállalkozásaiban. Ezeknek a mikroökonómiai alapoknak köszönhetően a gazdasági válságok során inkább a bérkorrekciós mechanizmusokat részesítik előnyben, mintsem a foglalkoztatási szintjük csökkentését. Ez korrigálja a két fő klasszikus piaci kudarcot: egyrészt termelési erőforrásaik jobb hozzárendelésével alacsonyabb munkanélküliségi szintet érnek el, másrészt a nagyobb üzleti stabilitás fenntartásával képesek ellensúlyozni a gazdasági ciklusokat. Mikroökonómiai szinten ugyanazok a mikroökonómiai alapok és az általuk generált ösztönzők csoportja motiválják a munkavállalók és a munkavállaló tagok erőfeszítéseit, bevonását és együttműködését, az információk és ötletek cseréjét, valamint az áldozatokra való hajlandóságát (bérek, munkaidő, elkötelezettség), amelyek mindegyike megnöveli a termelékenységét, a termelést és a minőséget (Monzon-Chaves-Ávila, 2012: 86).

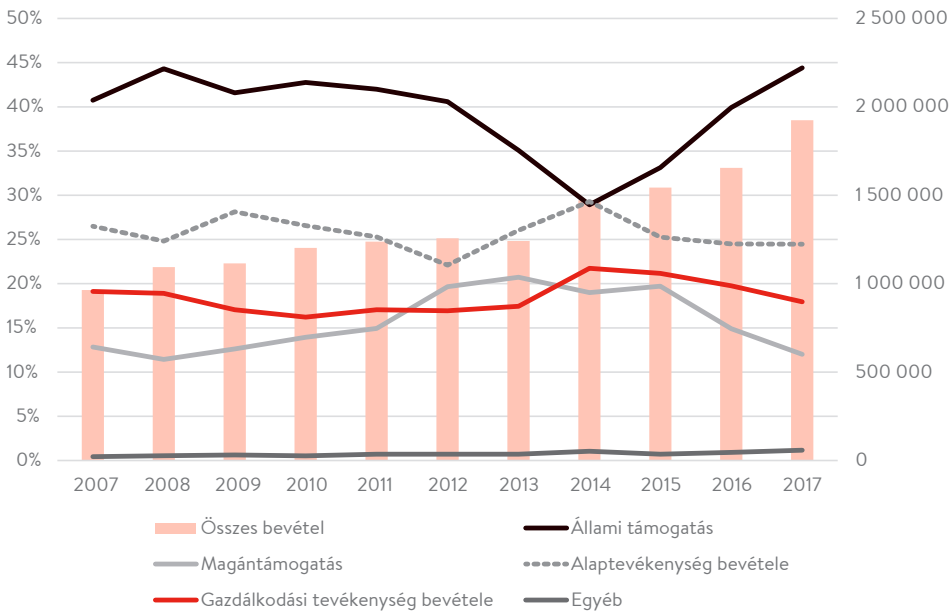
A szociális gazdaságban működő szervezetek ellenállását és fenntarthatóbb működését látva az Európai Bizottság 2011-ben közleményt adott ki *Kezdeményezés a szociális vállalkozásért* (a továbbiakban: SBI) címmel, melynek célja a szervezetek finanszírozási környezetének és láthatóságának javítása (Európai Bizottság, 2011).

A társadalmi vállalkozás terminológiáját beemelve és elterjesztve még inkább elmosódnak a nonprofit szektor határai. Az világos, hogy a nonprofit szektor nem minden szereplője társadalmi vállalkozás, hiszen termékükkel vagy szolgáltatásukkal nem jelennek meg a piacon, pusztán végzik társadalmi tevékenységüket. Az elmúlt években mégis számos támogatási program ösztönözte, hogy a nonprofit szektor szereplői erősítsék piaci tevé-

kenységüket, szerezzenek teret értékesíthető termékeiknek és szolgáltatásaiknak. Az Európai Bizottság munkadefiníciója alapján természetesen Magyarországon is megkezdődött a szociális gazdaságban működő társadalmi vállalkozások támogatása, az olyan szervezeteké, amelyek

- társadalmi és üzleti célokkal is rendelkeznek;
- a termékeikből származó eredményt visszaforgatják társadalmi céljaira;
- mindeközben részvételen alapuló szervezeti működést valósítanak meg.

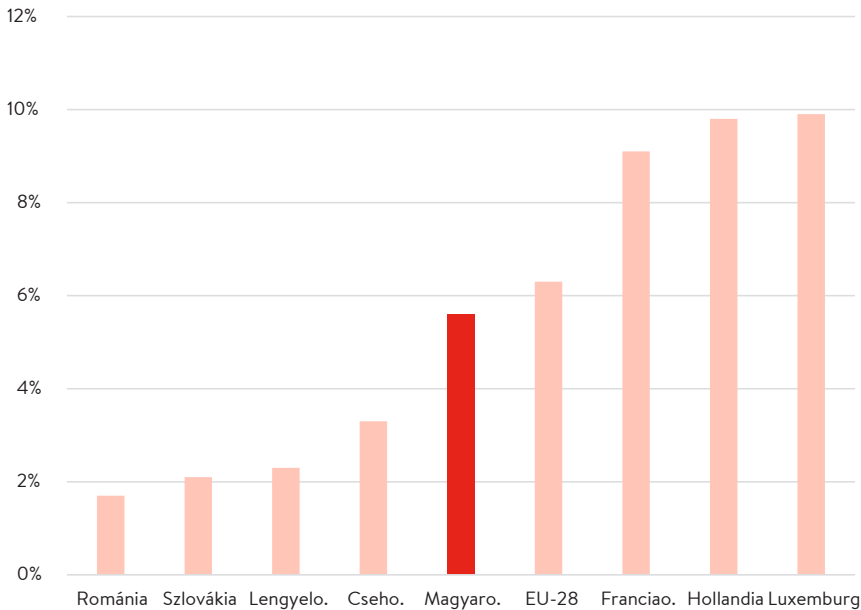
Kevés helyen alakult ki jogszabályi környezet a társadalmi vállalkozások számára, de nagyrészt a nonprofit szektorból és a szövetkezetek közül kerülnek ki, ezen jogi formákhoz köthetők a fenti jellemzők. Mivel a jogi forma hiánya miatt a legtöbb országban nem biztosított a teljes működési megfelelés, többnyire munkadefiníciókkal, szakértői minősítésekkel zajlanak a támogatási programok, kutatások és a szervezeti körre fókuszáló értékelések. Ennek ellenére egy helyzetképhez érdemes áttekinteni a nonprofit szektor folyamatait.

1. ábra: Nonprofit szervezetek bevételeinek nagysága és megoszlása a forrás szerint, 2007–2017

Forrás: KSH, é. n.

A nonprofit szektor létrehozása óta folyamatosan fejlődő szervezeti kör hazánkban. Az ide tartozó szervezetek bevételei és a foglalkoztatottak száma megállás nélkül növekszik. Azonban a bevételek összetétele, forrás szerinti megoszlása néhány időszakban mutat változásokat. A harmadik szektor szerepe miatt érdemes nyomon követni a bevételek forrását, hiszen ez sokat megmagyarázhat abból, hogy mely szereplőknek termelnek értéket a benne működő szervezetek, kik finanszírozzák energiáit és kapacitásait. Hazánkban nagyon hangsúlyos finanszírozási szereplő az állam, a bevételek közel 45%-a állami támogatás. A bevételek 20–30%-a az alaptevékenységből, 20% körüli aránya pedig a gazdálkodási tevékenységből származik. Az 1. ábrán látható tíz évben a magántámogatások aránya ingázott a leginkább 10 százalékpont körüli szórással. A nonprofit szektor létrehozásakor egészen másképpen nézett még ki a bevételek megoszlása: 1993-ban mindössze a bevételek 16%-a származott az államtól, s 32%-ukat gazdálkodási tevékenységből állították elő. A magántámogatásoknak 23%, az alaptevékenységnek 18% volt az aránya az akkori bevételek között. Szóval akkor még inkább a magánszférából finanszírozták magukat a nonprofit szervezetek.

2. ábra: A szociális gazdaságban foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatott között, 2015

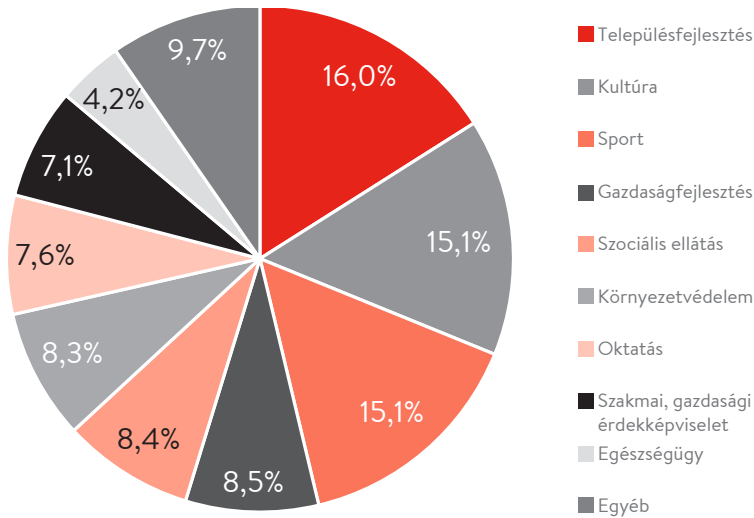
Forrás: European Economic and Social Committee, 2017

A CIRIEC 2015-ben készült felmérése szerint az összes foglalkoztatott 5,6%-a a szociális gazdaságban dolgozott, ami országunk régiója tekintetében magasabb arány, az uniós átlaghoz nagyon közeli, és több mint a fele az Európában mért legmagasabb arányszámoknak. Ez azt jelzi, hogy európai viszonylatban Magyarországon átlagos a szociális gazdaság foglalkoztatási potenciálja. Ezekhez a számokhoz hozzátartozik, hogy a 2010 és 2015 közötti években hazánk a foglalkoztatás tekintetében bekerült a hét legjobban fejlődő szociális gazdaság közé, 31%-os létszámnövekedéssel.

A nonprofit szektor legnagyobb dilemmáit a Magyarországon folyamatos bevételnövekedés, a foglalkoztatottak jelentős aránya az összes foglalkoztatott között és a társadalmi vállalkozások kezdeményezései sem tudták csillapítani. Az Európai Bizottság tízéves közleménye szerint „nagy érdeklődés mutatkozik a társadalmi vállalkozások és általában a szociális gazdaság azon képessége iránt, hogy újszerű megoldásokat kínáljanak korunk gazdasági, szociális és esetenként környezetvédelmi kihívásaira azáltal, hogy tartós és igen kevésbé áttelepíthető munkahelyeket teremtenek, előmozdítják a társadalmi befogadást, javítják a szociális ellátást, növelik a területi kohéziót. A társadalmi vállalkozás mint a szociális gazdaság szereplője ugyanis olyan vállalkozás, amelynek elsődleges célja az, hogy társadalmi hatást érjen el, nem pedig az, hogy tulajdonosainak vagy részvényeseinek hasznot hozzon” (Európai Bizottság, 2011).

2011 óta csak erősödtek a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos célkitűzések, és a piaci szereplők, valamint a befektetők is rájöttek, hogy a pénzügyi mutatók mellett más változásokat, társadalmi hatásokat is szükséges figyelniük a tevékenységük szervezésekor és tervezésekor. A társadalmi vállalkozások ökoszisztémájának fejlesztése utat nyithat a vállalati felelősségvállalás és a cégek közösségi beágyazódása felé. Kérdés, hogyan olvadnak össze a társadalmi vállalkozások és a tradicionális vállalkozások finanszírozási szisztémái, a pénzügyi finanszírozók és az állami dotációk melyik szereplőben látják meg a hatékonyabb aktort.

2017-ben Magyarországon a nonprofitok legnagyobb számban a szabadidős tevékenység (16%), a kultúra (15%) és a sport (15%) területén szerveződtek, ezeket követte az oktatás (13%), a társadalmi problémák (9%) megoldása, valamint a település- és gazdaságfejlesztés (8%). Azonban bevételeik nem a számuk szerint oszlottak el a tevékenységi körök között: a legtöbb bevételt a településfejlesztéssel (16%), kultúrával (15%) és sporttal (15%) foglalkozó nonprofitok szerezték, e tevékenységcsoportokat követte a gazdaságfejlesztés (8%), a szociális terület (8%) és a környezetvédelem (8%).

3. ábra: A magyarországi nonprofit szervezetek tevékenységi területeinek megoszlása bevétel szerint, 2017

Forrás: KSH, é. n.

Amennyiben a vállalkozások tekintettel lesznek a Fenntartható Fejlődés Célkitűzéseire, akkor önmagában a piaci működésben is érvényesülni tudnak olyan célok, melyek túlmutatnak a piacok profitorientált működésén, a pénzügyi célkitűzések vegyülhetnek a társadalmi célkitűzésekkel, Magyarországon növekedhet a nonprofit szervezetek magánszektorból származó bevétele, vagy fejlődhet a tradicionális vállalkozások társadalmi hatásának mechanizmusa. Ehhez a kis- és középvállalkozások, valamint a nonprofit szervezetek viszonyrendszerének tisztázására, továbbá az állami támogatások megfelelő intenzitású, a vállalt felelősség terhére tükröző rendszerére van szükség.

A nonprofit szektor és a tradicionális vállalkozások határterülete¹

2018-ban az SBI előrehaladását már a társadalmi vállalkozások és a tradicionális vállalkozások együttműködéseinek vizsgálatával követte nyomon a KKV-ügyi Végrehajtó Ügynökség (EASME). A végrehajtási jelentés elkészítéséhez használt módszer merőben különbözött

¹ – A fejezetben az EASME és az Európai Bizottság által készített és 2018-ban publikált jelentésre támaszkodom (Technopolis Group, 2018).

az elmúlt évek nonprofit szervezeteket vagy a szociális gazdaságot vizsgáló technikáitól. A vizsgálati terület áttevődött a szociális gazdaság és a profitorientált tradicionális vállalkozások határterületére és együttműködési terepére.

A szociális gazdaságban működő vállalkozásoknak azon szervezeteket tekintik, melyek a társadalmi hatás elérése érdekében végeznek üzleti tevékenységet, és változatos jogi formában jelennek meg a szociális gazdaságban.

Emellett az EASME vizsgálata során elismerést kapott a szociális üzleti modell, mely elkülöníti a profitmaximalizálásra törekvő cégeket a nonprofit cégektől. A vizsgálat olyan vállalkozásokat emel ki, amelyek értékorientált működést valósítanak meg, s a profitszerzés és a társadalmi hatás elérése között egyensúlyoznak. Az elméleti megközelítésekből látszik, hogy az európai gazdasági elmélet szemszögéből a társadalmi vállalkozásokat egyre inkább az új üzleti modellként emlegetik, ami a generációváltást sugallja a klasszikus kapitalista cégek és az újonnan létrejött társadalmi vállalkozások között. Utóbbiak hosszú távú célja a társadalmi hatás és a fenntartható működés elérése. E vállalkozások életében már nem jelenik meg a profitszerzés és -maximalizálás mint végcél. Megpróbálják egyensúlyban tartani a társadalmi és a gazdasági profitszerzést. A gazdasági élet résztvevői meglehetősen szkeptikussal fogadják ezeket az új vállalkozásokat.

Minden országban más módon segítik és támogatják a társadalmi vállalkozások piaci pozíciójának megszerzését és megerősödését. Hangsúlyos elem lehet a társadalmi célok vállalásából adódó piaci hátrányok alacsony intenzitású vagy degresszív módon való kompenzálása, adókedvezmények, védjegyek biztosítása, de a vállalkozási készségek emelése is a társadalmi szervezeteknél.

Ausztriában – annak ellenére, hogy nincs egységes jogi meghatározás és ehhez kapcsolódó kiszámítható támogatási rendszer – nagyon erősen támogatott a képzés és a kölcsönös tanulás a tradicionális vállalkozások és a társadalmi vállalkozások között. Az osztrák szociális gazdaság ökoszisztémája, támogatási rendszere jól fejlettnak mondható, évtizedek óta jól működik, és alacsonyabb intenzitású, de kiszámítható támogatásokat biztosít társadalmi vállalkozások számára. A társadalmi vállalkozási szektor az osztrák gazdaság fontos és gyorsan fejlődő ágazata, különösen a növekvő társadalmi problémák esetében (például migráció, demográfiai változások, a pandémia miatt kialakuló válsághelyzet). A szociális gazdaság szereplőinek, a társadalmi vállalkozásoknak a hozzájárulása a következő időben várhatóan még fontosabb lesz. Innovatív és igényorientált szolgáltatások létrehozásával vállalják át a felelősséget, és megtalálják fenntartásuk módját. Itt is szembesülnek azonban korlátozó tényezőkkel, amelyek meghatározzák fejlődésük fenntarthatóságát (például rövid távú finanszírozás) (Anastasiadis, 2018).

Franciaországban, Romániában egyre nő a társadalmi vállalkozások száma, mióta törvényben határozták meg őket. *Olaszországban*, ahol nagy hagyománya van a harmadik szektornak, csak az elmúlt években alkottak törvényi definíciót a társadalmi vállalkozások számára.

Németországban – annak ellenére, hogy törvényi meghatározásuk és célzott állami támogatásuk sincs – meglehetősen sok jól működő társadalmi vállalkozás létezik. Ennek oka, hogy üzleti tevékenysége mellett sok családi tulajdonú tradicionális cég vágott bele társadalmi célok megvalósításába, így Németország esetében inkább a gazdasági szereplők facilitálják a társadalmi vállalkozások létrejöttét és prosperálását.

Svájc példája azért kiemelkedő, mert az ottani kereskedelmi bankok nagyon sok tőkét investáltak a társadalmi vállalkozások startup-programjaiba és inkubálásába, s ennek köszönhetően a társadalmi vállalkozások virágznak az országban.

Angliában jellemző a legnagyobb mértékben, hogy a társadalmi vállalkozások egyre inkább kifejezetten forprofit jogi formában működnek tovább. Ez úgy vált lehetővé, hogy a társadalmi vállalkozások technológiában, illetve a humán erő-kapacitás és a színvonal tekintetében is utolérték a gazdasági társaságokat. Az elmúlt években célzott tőkeerősítés valósult meg a szociális gazdaság területén – kockázati tőke formájában is. Ennek előfeltétele volt, hogy nagyon komolyan vették a társadalmi hatás mérésének jelentőségét: komoly és elismert mérési eszközöket és módszereket használnak.

A *lengyel* társadalmi vállalkozások nagy része forprofit cégek CSR-tevékenységének részeként jelent meg. *Romániában* is hasonló tendencia látható, melynek eredményeként egyre erősödik a szociális gazdaság ezekben a tagállamokban.

Sok országban, például *Belgiumban, Spanyolországban* és *Olaszországban* nincs egységes, elismert mérési rendszere a társadalmi hatásoknak. Így a többi gazdasági szereplővel való együttműködés problematikus, mivel nehezen lehet meghatározni a két különböző (tisztán forprofit és nonprofit) szektor közös céljait és eredményeit.

Általános jelenség a forráshiány, az állami forrásoknak való kitettség, így a francia, olasz, román és spanyol társadalmi vállalkozások különösen függő viszonyban vannak az állami szereplőkkel.

Általánosságban elmondható, hogy a legjobb gyakorlat Angliában figyelhető meg az európai országok körében. A kiemelkedően jól működő szociális gazdaság okai: az egységes törvényi szabályozás; az egységes és elfogadott mérési módszer; a technológia és a humán erőforrás tekintetében élenjáró és erős társadalmi vállalkozások; az erős és szoros együtt-

működés a gazdaság különböző szereplői között; a kiszámítható, de függőséget nem okozó állami támogatások.

Szlovákiában a szociális vállalkozások elismerése jelentősen javult a 2018-as SEaSE-törvény (a szociális gazdaságról és a társadalmi vállalkozásokról szóló törvény) elfogadása óta, így érdemes részletesebben is szemügyre venni a szintén a kelet-közép-európai országok közé tartozó szomszédunkat. Az új törvénynek megfelelően a szlovák munkaügyi, szociális és családugyi minisztérium létrehozta a szociális gazdaság osztályát, melynek fő feladata a „regisztrált társadalmi vállalkozás” státusz megadása és hatályon kívül helyezése, a társadalmi vállalkozások nyilvántartásának vezetése, valamint ingyenes konzultációk nyújtása a „regisztrált társadalmi vállalkozás” státusz megszerzésére irányuló pályázati eljárásról. A szociális vállalkozásoknak nyújtott ingyenes technikai segítségben kulcsszerepet játszik a Szociális Gazdaság Intézete. Szlovákiában a társadalmi vállalkozások fejlesztésében továbbra is jelentősek az állami forrásokból fizetett munkahelyi támogatások. A finanszírozási eszközökhöz való hozzáférés fokozatosan javul a társadalmi vállalkozások számára, ezenkívül egyre több tudományos intézmény vonódik be a témába. Pozitív szerepet játszik a szervezetek támogatásában a pénzügyminisztérium, melynek sikerült felkeltenie számos bank és más jelentős pénzügyi intézmény érdeklődését, amelyek ma már szintén részt vesznek a társadalmi vállalkozások finanszírozásában.

A SEaSE-törvény számos olyan mechanizmust vezet be, amelyek javíthatják a társadalmi vállalkozások kapacitásait. A társadalmi vállalkozások létrehozásának és megszilárdulásának további területeit rajzolják ki többek között a következők: az öregedő népesség miatt a polgárok által igényelt jelentős szociális szolgáltatások, az ország számos régiójában tartósan magas, hosszú távú munkanélküliség és a szegénység problémái, különösen a leginkább marginalizált csoportok, például roma közösségekből származó emberek, valamint a környezeti kihívások. A társadalmi vállalkozások szerepe az elkövetkező években várhatóan növekedni fog Szlovákiában. A támogatási rendszert úgy hozta létre a törvény, hogy megkülönbözteti a szervezeteket a társadalmi hatás és a tevékenységi célok szempontjából:

Társadalmi hatás szempontjából

- közhasznú vállalkozás
- közösségi hasznosságú vállalkozás

Tevékenységi célok szempontjából

- integrációs vállalkozás
- szociális lakhatással kapcsolatos vállalkozás
- egyéb regisztrált társadalmi vállalkozás

Ezek a kategóriák természetesen nemcsak elnevezés szerint, hanem a támogatások elérését tekintve is megkülönböztetik a szervezeteket. Az integrációs vállalkozások esetében elvárt, hogy munkavállalóik több mint 30%-a hátrányos helyzetű személy legyen, és így kompenzációs támogatásban, valamint közvetítési bónuszban részesülhetnek. Ezzel szemben a társadalmi hatásaikat mérő egyéb társadalmi vállalkozások ilyen erős, speciális támogatásokban nem részesülnek, de több csatornán is megkülönböztetést élvezhetnek más, tradicionális vállalkozásokkal szemben. Ezzel Szlovákiában elég szofisztikált, a valóságos működéshez jól illeszkedő szabályozási rendszer jött létre, melyre később építhetnek a döntéshozók, a partnerek és a piaci oldalról együttműködők.

A társadalmi vállalkozások helyzetéről az Európai Bizottság megbízásából is rendszeresen készül összehasonlító tanulmány. Az SBI 2011-es elfogadása után két alkalommal került sor az országok felmérésére és komparatív országtanulmányok elkészítésére, valamint ezek európai szintű szintetizálására. A legutóbbi elemzések 2016 és 2018 között készültek, és tavaly publikálták őket. A kelet-közép-európai tagállamok a társadalmi vállalkozás koncepciójának használata és elfogadása tekintetében átlagos szintet képviselnek, ami a kontextus újnak tekinthető jellege és a szektor szemléletváltása miatt jelentős fejlődésnek tekinthető azokban az országokban, ahol magának a nonprofit szektor jelenlétének sincs túl nagy történetisége. A közösen használt módszertani keretek mellett mért számadatok Magyarország tekintetében kiemelkedő fejlődést és jelenléte mutatnak. Az egy főre jutó társadalmi vállalkozások száma nem csupán a régióban, de európai szinten is magasnak tekinthető nálunk, a jelentős tradíciókkal rendelkező Olaszország és Luxemburg magasságába emeli hazánkat. Lengyelországnak a méretek tekintetében természetesen nagyobb szektort sikerült kiépítenie: kétszer annyi társadalmi vállalkozással hatszor annyi személy számára biztosítanak munkát. A legtöbb szervezetet és munkavállalót még mindig az olasz és a francia társadalmi vállalkozások körében számolták össze a tanulmányokat készítő kutatócsoport tagjai. A következő táblázat országok szerinti bontásban mutatja a fentebb megfogalmazott tendenciákat és a rövid összefoglalásban nem említett országok adatait.

Ország	Év	Alapított társadalmi vállalkozás	Egymillió lakosra jutó társadalmi vállalkozás	Társadalmi vállalkozások által foglalkoztatottak száma	Az adatok megbízhatósága	A társadalmi vállalkozás koncepciójának használata és elfogadottsága
Albánia	2018	379	132	2000–2500	alacsony	alacsony
Ausztria	2015	kb. 1535	kb. 174	nincs adat	alacsony	alacsony
Belgium	2017	18 004	1530	572 914	átlagos	átlagos/magas
Bulgária	2015–2017	kb. 3700	kb. 525	26 000	átlagos	átlagos
Horvátország	2018	526	128	nincs adat	átlagos	átlagos
Ciprus	2017	190	22	nincs adat	nagyon alacsony	alacsony
Csehország	2018	3773	356	nincs adat	átlagos	átlagos
Dánia	2018	411	71	nincs adat	alacsony	átlagos
Észtország	2016	121	92	1603	átlagos	alacsony
Finnország	2018	1181	214	kb. 52 500	magas	átlagos
Franciaország	2015–2017	kb. 96 603	1414	> 1 187 249	átlagos	átlagos
Németország	2017	77 459	936	nincs adat	átlagos	alacsony
Görögország	2019	1148	107	nincs adat	magas	átlagos
Magyarország	2016	15 855	1621	72 642	átlagos	átlagos
Izland	2017	258	740	1488	alacsony	alacsony
Írország	2009	3376	699	>25 000	alacsony	magas
Olaszország	2017	102 461	1694	894 800	nagyon magas	nagyon magas
Lettország	2018	kb. 200	kb. 103	nincs adat	átlagos	átlagos
Litvánia	2016–2017	3476	1237	nincs adat	átlagos	átlagos
Luxemburg	2017–2018	928	1546	24 055	magas	magas
Málta	2018	31–62	65–130	nincs adat	alacsony	alacsony
Montenegró	2018	150	241	<500	alacsony	alacsony
Hollandia	2015–2016	5000–6000	290–350	65 000–80 000	alacsony	alacsony
Észak-Macedónia	2013–2015	551	266	nincs adat	alacsony	alacsony
Norvégia	2016	250	47	nincs adat	átlagos	alacsony
Lengyelország	2016–2019	29 535	768	428 700	magas	átlagos
Portugália	2013	7938	771	145 734	átlagos	átlagos
Románia	2015–2017	6317	323	17 117	átlagos	átlagos
Szerbia	2012	411	59	4273	átlagos	alacsony
Szlovákia	2014	3737	687	nincs adat	alacsony	átlagos
Szlovénia	2017	1393	674	15 063	átlagos	átlagos
Spanyolország	2017	9680	208	>91 500	magas	magas
Svédország	2009–2016	kb. 3000	kb. 296	nincs adat	alacsony	alacsony
Törökország	2016–2018	1776	22	nincs adat	átlagos	alacsony
Nagy-Britannia	2007–2017	30 753	464	353 357	nagyon magas	nagyon magas

1. táblázat: A társadalmi vállalkozások számát és elfogadottságát összehasonlító táblázat az Európai Unió összefoglalója alapján

Forrás: European Union, 2019

Érdeemes Európán kívül is szemügyre venni a társadalmi vállalkozások működését, hiszen – ellentétben Európával – *Brazíliában* törvény kötelezi a hagyományos forprofit cégeket, hogy kezdjenek társadalmi vállalkozásokat kialakítani. A társadalmi vállalkozások kockázati-tőke-befektetések kedvezményezettjei is lehetnek, oly módon, hogy az anyacégen keresztül tőkésítik fel a társadalmi vállalkozásokat.

Az USA-ban – annak ellenére, hogy nincs törvényi kötelezettség – a forprofit cégek nagy intenzitással vonódnak be társadalmi vállalkozások létrehozásába és támogatásába, akár közvetlen donorként, akár üzleti partnerként. Az amerikai cégek felismerték annak jelentőségét, hogy ha társadalmilag felelős, társadalmi célokat figyelembe vevő vállalként működnek, nagyobb piaci részesedést érhetnek el, mint versenytársaik.

Kanada a legjobb példája annak, hogy a kockázati-tőke-befektetés hogyan mozdíthatja elő társadalmi vállalkozások létrejöttét. Az ottani törvényhozás kifejezetten támogatja a társadalmi vállalkozások kockázati-tőke-befektetését, inkubálását, és a társadalmi vállalkozások által létrehozott szociális értéket involválja a jóléti intézkedésekbe.

Összefoglalás

Látható, hogy a társadalmi felelősséget vállaló, de nem az állami szektorba tartozó szervezetek környezete és pozíciójuk megítélése az elmúlt évtizedekben folyamatosan átalakult. A nemzetállami szabályozások különbözősége miatt természetesen nem beszélhetünk a szektort általánosan jellemző működési és támogatási feltételekről. Ennek ellenére mind európai, mind globális szinten próbálják körülhatárolni azt a szervezeti kört, melynek tagjai számos társadalmi cél elérését magukra vállalják, és kezdeményezéseikhez, tevékenységeikhez plurális finanszírozást szükséges kialakítaniuk. Ez azt jelenti, hogy a sokszor csekély vagy változékony állami támogatásokon túl adományokból és vállalkozási tevékenységük-ből szükséges forrást teremteniük. A társadalmi vállalkozás elmúlt évtizedben megerősödő kontextusa az utóbbi tevékenységet, a nonprofit szektor piaci szerepvállalását erősíti. Egyben hordozza azt a felvetést is, illetve megnyitja annak lehetőségét, hogy a piacon már jól működő profitorientált vállalkozások szemlélete módosuljon, és az új üzleti modell szerint megkezdődhessen a társadalmi és az üzleti profit kiegyensúlyozása, a tevékenységek társadalmi hatásának mérése. Az általános definíciók és megbízható statisztikai adatok hiánya miatt egyelőre nehezen számszerűsíthető, kevéssé látható a társadalmi vállalkozások szervezeti köre, de az állam közfeladatait kiegészítve kétségtől fontos szerepet fognak játszani a társadalmi problémák leküzdésében és a társadalmi integráció elősegítésében. Ehhez azonban a működésükre szabott, a vállalt piaci hátrányaikat megfelelő mértékben kompenzáló finanszírozási rendszer kialakítására van szükség.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANASTASIADIS, MARIA – GSPURNING, WALTRAUD – LANG, RICHARD (2018): *Social Enterprises and their Ecosystems in Europe – Country Report Austria*, European Commission.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG (2011): *Kezdeményezés a szociális vállalkozásért – A szociális vállalkozásokat mint a szociális gazdaság és innováció kulcsszereplőit előmozdító szabályozási légkör kialakítása*, Brüsszel, Európai Bizottság, 2011. 10. 25, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52011DC0682> (letöltve: 2020. 10. 28.).
- EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE (2017): *Recent Evolutions of the Social Economy in the European Union*, CIRIEC-International.
- EUROPEAN UNION (2019): *Social enterprises and their ecosystems in Europe – Comparative synthesis report*, European Commission, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8274> (letöltve: 2020. 10. 28.)
- KERLIN, JANELLE A. (2006): *Social Enterprise in the United States and Europe – Understanding and Learning from the Differences*, International Society for Third-Sector Research and The Johns Hopkins University, https://www.researchgate.net/publication/225759566_Social_Enterprise_in_the_United_States_and_Europe_Understanding_and_Learning_From_the_Differences (letöltve: 2020. 10. 28.).
- LINGANE, ALISON – OLSEN, SARA (2004): Guidelines for social return on investment, *California Management Review*, 46. évfolyam, 2004/3., 116–135.
- MONZÓN CAMPOS, JOSÉ LUIS – CHAVES-ÁVILA, RAFAEL (2012): *The Social Economy in the European Union*, European Economic and Social Committee, http://www.ciriec.uliege.be/wp-content/uploads/2015/12/EESC_CIRIECReport2012_EN.pdf (letöltve: 2020. 10. 28.).
- PHILIPP, STEFAN – BRUGNER, PHILIPP (2018): *Extended Interregional Analysis on the Social Enterprise Ecosystems in Six European Regions*, Zentrum für Sociale Innovation, 2018 (prezentáció), https://www.interregeurope.eu/fileadmin/user_upload/tx_tevprojects/library/file_1522147880.pdf (letöltve: 2020. 10. 28.).

- POLACKOVÁ, ZUZANA (2019): *Social Enterprises and their Ecosystems in Europe – Country Report Slovakia*, European Commission, <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=22453&langId=en> (letöltve: 2020. 10. 28.).
- TECHNOPSIS GROUP (2018): *Social Business Initiative (SBI) follow up – Co-operation between social economy enterprises and traditional enterprises*, Technopolis Group, <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/36684> (letöltve: 2020. 10. 28.).
- TÓTH LAURA – VARGA ÉVA – VARGA PÉTER (2011): *A társadalmi vállalkozások helyzete Magyarországon*, Budapest, NESsT EUROPE Nonprofit Kft.
- UJVÁRI, INGRID (2019): *Act on Social Economy and Social Enterprises*, Bratislava, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=1047&newsId=9365&furtherNews=yes> (letöltve: 2020. 10. 28.).

ÁBRAJEGYZÉK

- 1. ábra: Nonprofit szervezetek bevételeinek nagysága és megoszlása a forrás szerint, 2007–2017. Forrás: KSH (é. n.): *Összefoglaló táblák (STADAT) – Idősoros éves adatok – Gazdasági és nonprofit szervezetek, vállalkozások teljesítménye*, https://www.ksh.hu/stadat_eves_3_2 (letöltve: 2020. 10. 28.).
- 2. ábra: A szociális gazdaságban foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatott között. Forrás: EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE (2017): *Recent Evolutions of the Social Economy in the European Union*, CIRIEC-International.
- 3. ábra: Tevékenységi területek megoszlása bevétel szerint, 2017. Forrás: KSH (é. n.): *Összefoglaló táblák (STADAT) – Idősoros éves adatok – Gazdasági és nonprofit szervezetek, vállalkozások teljesítménye*, https://www.ksh.hu/stadat_eves_3_2 (letöltve: 2020. 10. 28.).
- 1. táblázat: A társadalmi vállalkozások számát és elfogadottságát összehasonlító táblázat az Európai Unió összefoglalója alapján. Forrás: European Union (2019): *Social enterprises and their ecosystems in Europe – Comparative synthesis report*, European Commission, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8274> (letöltve: 2020. 10. 28.).

SOCIAL ECONOMY – IS IT EASY TO SELL THE SOCIAL SOLUTIONS ON THE MARKET?

BUT AS YOU KNOW SOMEONE ALWAYS MUST PAY THE PIPER!

Abstract

Theodore Levitt called “the third sector” those organisations and companies in 70s’ that were among for profit and public service organisations. It has a long history and a well-studied back round beyond social enterprises. Hungary joined this context of dispute a bit later, after joining the European Union. Since the 90’s in all Europe the influence of the third sector has grown. Non-profit organisations took over many duties of the state and for-profit organisation aimed to achieve not only profit but social impact as well. After the crisis in 2008 the role of social economy and social enterprises emerged, because this sector was able to react more resilient than the purely for-profit sector itself. After the economical crisis in this sector more workplaces were saved, more products were made, the downturn was less visible. So, the European Commission issued a Communication, “Social Business Initiative” that emphasises the role and importance of this sector. Most of the countries have no legal regulation yet for social enterprises, but those who have, and paid special attention like the United Kingdom can show remarkable results by the social enterprises. Many countries pay special attention to help the cooperation between the non-profit and for-profit sector in order to grow the number of social enterprises. Looking through the good practices of countries not only in the EU but world wide it is clear what needs to be done. In order to achieve more results in this sector it is vital to measure the impact by the social enterprises, to help the cooperation between for-profit and non-profit sectors and to create a legal framework for the social economy.

Keywords: nonprofit, social enterprise, state aid, social impact, cooperation

Ruszkai Zsolt

Szociálpolitikus, a szociális gazdaság és a társadalmi vállalkozások szakértője. Az elmúlt évtizedben az Európai Strukturális Alapok hazai felhasználásának tervezésében és támogatási programok megvalósításában vett részt a társadalmi vállalkozásokat érintően, és több nemzetközi szakmai hálózatnak volt tagja.

